

სოფელი კისისხევი - კულტურული ტურიზმის განვითარების საუკეთესო რესურსი

თამარაშვილი თამარ

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

<https://doi.org/10.52340/idw.2021.528>

აბსტრაქტი: კახეთის რეგიონი მდიდარია ტურისტული რესურსების სიმრავლით და მრავალფეროვნებით. თვითოეული მუნიციპალიტეტის ტურისტული რესურსების შესწავლა და პოპულარიზაცია მნიშვნელოვანია, როგორც რეგიონის, ასევე თვითოეული სოფლის კულტურული და ეკონომიკური განვითარებისათვის. სტატიაში წარმოჩენილია ერთერთი უძველესი სოფლის - კისისხევის ტერიტორიაზე არსებული მრავალმხრივი ტურისტული შესაძლებლობები, როგორც ტურიზმის განვითარების საფუძველი. გაანალიზებულია სოფლის შიდა სივრცეში და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე არსებული უძველესი უნიკალური კულტურულ რელიგიური ობიექტები, რომელიც იძლევა შესაძლებლობას დაიგემოს მრავალფეროვანი ტურისტული მარშრუტები. განსაკუთრებით საგულისხმოა "ღვთისმშობლის ჭალის" კომპლექსი. ტერიტორია „ნაქარავნალი“, რომელიც წარმოადგენდა, შუაღელურ პუნქტს გზაზე, რომელიც ამ ხეობაზე გადიოდა. შუასაუკუნეთა გზებზე ყოველ ოცდაათკილომეტრში იყო გასაჩერებელი ფუნდუკი ან ქარვასლა, სადაც ქარავანი ისვენებდა. სოფელ კისისხევიში არსებული მრავალფეროვანი კულტურული მემკვიდრეობა შესაძლებლობას იძლევა, რომ დაიგემოს სხვადასხვა სახეობის, სირთულის და თემატიკის ტურისტული ტურები. კულტურული, შემეცნებითი, რელიგიური, ექსტრემალური და ა.შ უძველესი ეკლესია მონასტრების მარშრუტებში ჩართვა დადებით ზეგავლენას მოახდენს, ტურისტული რესურსების პოპულარიზაციაზე.

საკვანძო სიტყვები: ტურიზმი, კისისხევი, კულტურული მემკვიდრეობა, პერსპექტივები

კისისხევი ერთერთი უძველესი სოფელია თელავის რაიონში, მას საუკეთესო მდებარეობა და ჰავა აქვს, რაც უამრავ მოგზაურს იზიდავდა ყველა დროში... კისისხევი გომბორის ქედის ჩრდ. აღმ. კალთაზე მდებარეობს მდინარე კისისხევის მარცხენა ნაპირას. სათავე გომბორის ქედის ჩრდილო აღმოსავლეთ კალთაზე აქვს... მდინარე ტყიან ფერდობებს შორის მიედინება და სოფელ კისისხევთან ალაზნის ველზე გადის. გზად ერთვის დეღეები. კისისხევიწერილობითწყაროებში, პირველად იხსენიება ბასილი ეზოთმოძღვართან, რომლის ცნობითაც თამარ მეფეს მწიგნობართუხუცეს ანტონ გნოლისთავისძესთვის უბოძებია კისისხევი. [სიმონ ყაუხჩიშვილი 122-123] სოფლის სახელწოდებასთან დაკავშირებით, ადგილობრივ მოსახლეობაში არის გადმოცემები თქმულებები, რომლის მიხედვითაც, სახელწოდება კისის ხევი დაკავშირებული უნდა იყოს პიროვნებასთან, რომელსაც კისი (კისკისა) ერქვა. იგი გამორჩეული ყოფილა ვაჟკაცობით, შეუპოვრობით, სიმამაცით, დიდძალი საქონლისმფლობელი ყოფილა, მასთან მტრობას ვერავინ ბედავდა, ნადირსაც ვერ კლავდნენ ხეობაში მისი რიდით, მისი სახელი ავტორიტეტული ყოფილა და დამკვიდრებულა ხეობაში და სწორედ მის სახელს უკავშირებენ სოფლის და ხეობის სახელს" [ს. ლაფაური. ს. გვ. 5].

სოფლის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალა, სამარხები ცხდყოფს,

რომ სოფელი კისისხევი VIII საუკუნემდე კახეთ-ჭერეთის სამთავროს წარმოქმნამდე, აქტიურად იყო ჩართული საქართველოს სამეურნეო-კულტურულ ცხოვრებაში. „კისის ხევი და მისი შემოგარენი კახეთში ქრისტიანობის გავრცელების ერთ-ერთი ცენტრსაც კი წარმოადგენდა.“ საგულისხმოა რომ კისის ხევი და საერთოდ მდინარე კისის ხევისხეობის დიდი ნაწილი, კახეთის ქორეპისკოპოსის გამგებლობაში არსებული სამონასტრო მიწების რიცხვში შედიოდა და საქართველოს პოლიტიკური გართიანების შემდეგ, XI საუკუნიდან საეკლესიო ტერიტორიად განიხილებოდა.“[საქართველოს ისტორიის და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა გვ.252]

გიორგი ჩუბინაშვილი აღნიშნავს, რომ „ამ სოფელსა და მის მიდამოებში სხვადასხვა პერიოდის კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებია, ამ ძეგლებიდან აღსანიშნავია 6-7 საუკუნის წმინდა გიორგის გუმბათოვანი ეკლესია“.[გიორგი ჩუბინაშვილი. გვ.184-186] ეს ძეგლები დღემდე შემორჩენილი და ხაზგასმით შეიძლება ითქვას, რომ უნდა სოფელი მდიდარია კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებით, კულტურულ შემეცნებითი ტურისტული მარშრუტების დაგეგმვისათვის საუკეთესო შესაძლებლობებს იძლევა.

სოფლის სიახლოვეს მრავლადაა VI-VII საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ობიექტები - ზოგიერთი დანგრევის პირასაა, ნაწილი მხოლოდ ფრაგმენტების სახითაა შემორჩენილი. თვითოეული მათგანი ინდივიდუალურია, ისინი სხვადასხვა წმინდანების სახელზეა აგებული. სოფელი კისისხევის შემოგარენში მრავალი რელიგიური ნაგებობის სიუხვე და მრავალფეროვნება ადასტურებს და ცხადაყოფს, რომ დასახელებულ ტერიტორიაზე საუკუნეების მიღმა მაღალი სულიერი კულტურა და სამონასტრო ცხოვრება სუფევდა. პირვანდელი სახის წარმოდგენა საკმაოდ რთულია შემორჩენილი ნაშთები ნაწილი კი საკმაოდ სახეშეცვლილია. ენციკლოპედიური ცნობები მცირეა კულტურული და რელიგიური ძეგლების შესახებ, მასში მოხსენიებულია მხოლოდ მცირე ნაწილი, მაგალითად „ღვთისმშობლის(ყველაწმინდის) ეკლესია, რომელიც რიყის ქვითაა და კირის ხსნარითაა ნაგები, იოანე ნათლისმცემლის შობის სახელზე აგებული ტაძარი და მრგვალი კოშკი “ [ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია გვ. 536.]. ენციკლოპედიური ცნობები საკმაოდ მწირია კისისხევის რელიგიური რესურსების შესახებ... თუმცა რეალურად საკმაო მრავალფეროვნია და უხვი დღემდე შემორჩენილი კულტურული მემკვიდრეობის ნიმუშები. სამლოცველოები, სხვადასხვა ეპოქის არქიტექტურულმა ძეგლები, რომელიც სხვადასხვა კუთხით შესაძლოა წარუდგინოთ ვიზიტორებს და მივაწოდოთ, საყურადღებო ინფორმაცია კახეთში არსებული სოციალურ კულტურული და ეკონომიკური პოლიტიკური თუ რელიგიური მდგომარეობის, ასევე ქტიტორების (შემწირველების) შესახებ. მაგალითად ამ მხრივ საინტერესოა და ყურადღებას იქცევს „მეცხრამეტე საუკუნით დათარიღებული „ღვთაების ეკლესია“.

[კახეთის ისტორიული ძეგლების წარწერები], რომლის ზარზეც იკითხება წარწერა: 1806 წელი „მე ქობულოვი მდივანმა სვიმონმა შევწირე ერთი წყვილი ზარი ჩემგან აღმენებულს ღვთაების ეკლესიას კისის ხევს სულისა ჩემისა საოხად და მეთა ჩემთა სადღეგრძელოდ “ [ვ. შუბითიძე გვ 117,118].

განსაკუთრებით საყურადღებოა სოფელი „კისისხევიდან 6 კილომეტრში მდებარე VI-VII საუკუნეების სამეკლესიანი ბაზილიკა, სამივე ეკლესია, ერთიმეორის მოყოლებითაა განლაგებული ნაგებია რიყის ქვით მას კონდამიანეს უწოდებენ. “ ტაძარი აგებულია მკურნალი წმინდანების კოშმა და დამიანეს სახელზე დასახელებული წმინდანების სახელზე საქართველოს სხვა რეგიონებშიც ვხვდებით ტაძრებს. შემთხვევითი არ უნდა იყოს მკურნალი წმინდანების სახელზე კისისხევის ტერიტორიაზე ტაძრის აგება საუკუნეების მიღმა. თუ გავითვალისწინებთ, რომ სოფელი კისისხევი ქრისტეს საფლავის მიწად მოიაზრება ცხადია უამრავი მომლოცველი და პილიგრიმი იყრიდა აქ თავს, რომელნიც სასოებით და დიდი სარწმუნოებით მოემართებოდნენ სულიერი და ხორციელი კურნების მისაღებად. ამას ისიც ემატებოდა; რომ სოფელი მდებარეობდა დიდ საქარავნო გზაზე სადაც იყო დიდი ქარავნების გაჩერების დაყოვნების ადგილი, რაც უფრო მეტ ცნობადობას და პოპულარობას სძენდა მას. წმინდა უვერცხლო მკურნალები კოშმა და

დამიანე გამორჩეულნი ყოფილან . ისინი ადამიანთა კურნებისათვის არანაირ საზღაურს არ იღებდნენ და მათ ამიტომ უვერცხლო მკურნალები ეწოდათ.საქართველოში არის ამ მკურნალი წმინდანების სახელზე აგებული ტაძრები საინტერესოა ასეთ მიუვალ განმარტოებულ ადგილზე მაგალითად ასეთია კოზმანის მთაზე (სოფ. ამაშუკეთი) აღმათული კოზმა და დამიანეს სახელობის სალოცავი რომელსაც 2017 წელს, საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოს კულტურული მემკვიდრეობის უძრავი ძეგლის სტატუსი მიენიჭა[<http://www.ambioni.ge>].

სოფელ კისისხევის ტერიტორიაზე მრავალი რელიგიური ძეგლია „სოფლის სამხრეთ ნაწილში არის „ბახუტაანთ“ ეკლესიის კომპლექსი, რომელიც შედგება ერთი ეკლესიის და ორი სამრევლოსაგან, შემორჩენილი არის გალავნის ნანგრევებიც. გამორჩეულია საშუალო სკოლის ეზოში მდგარი ცილინდრული კოშკი, რომელიც ზედა ნაწილში საკმაოდ დაზიანებულია,კოშკის ახლოს მდგარი ეკლესია და მისი წარწერები საინტერესოა და ინფორმაციული, დიდი ნაწილი წაშლილია, გიორგი ჩუბინაშვილს აქვს დაფიქსირებული და აღწერილი წარწერები, მისი შინაარსი ასეთია:“**მეფობასა ღვთის მსახურისა მეორისა „ირაკლის მეფისასა:სადიდებლად მათდა აღვაშენე ბურჯი და საყდარი ესე ნათლისმცემლის შობისა,მოდვარ მოძვარმა ნიკოლოზ ძემან კახთ მდივნის ზურაბისამან ულუაწე და აღვაშენე მამა პაპათაგან უშენსა ალაგსა ამას ძმისწულსა ჩემსა ხვაბელიძეს პართენს ნაშრომთა ამათგანი რლთათს საკმარ იქმენენ შენდობას ჰყოფდეთ...“**[ვ.შუბითიძე ვ. გვ 153].

როგორც ირკვევა წარწერებიდან კოშკი აუგია ნიკოლოზ მოძვართმოდვარს,კახთ მეფის მდივნის ზურაბის ძეს. „კოშკის სამი სართულ ქონგურებით მთავრდებოდა. კოშკში სართულებს შორის კავშირი ხდებოდა კიბის საშუალებით..კიბის უჯრედის გარეთა კელიებშიც განლაგებულია სარკმელები და სათოფეები..კოშკი ნაგებია რიყის ქვით,ინტერიერში კი გუმბათებზე გამოყენებულია აგური. ნაგებობა თავდაცვითი უნდა ყოფილიყო“. რეკონსტრუქციისას ნიშები უქცევიათ დიდ სარკმელებად.“[პარმენ ზაქარაია.. კოშკი 18 საუკუნისთვის დამახასიათებელი ტიპიური ნაგებობაა.იქიდან გამომდინარე, რომ ხშირი იყო შემოსევები კახეთში,კოშკს თავდაცვითი ფუნქციური დატვირთვაც ჰქონდა.მსგავსი სტილის კოშკებს ვხვდებით საქართველოს სხვა ქალაქებსა და სოფლებშიც.

საინტერესოა მეორე კოშკიც ე.წ.**„ციხის წისქვილი“**, სოფლის ფარგლებში ყოფილა „დარაჯად“. როგორ წყაროებიდან ირკვევა კოშკი წისქვილად გადაუკეთებიათ მეოცე საუკუნის შუახანებამდე. კოშკი ორსართულიანი ყოფილა,საბრძოლო ბანით..კოშკი წარმოადგენდა მოგრძო ოთხკუთხედს,მისი ერთადერთი კარი მოთავსებული იყო პირველ სართულზეაღმოსავლეთიდან.

„პირველი სართული ცილინდრული კამარით ყოფილა გადახურული,მეორე სართული კი ხის გადახურვით ყოფილა..მეორე სართული გამოყენებული ყოფილა საბრძოლველად. „კედლებში არის „სალოდეები“, რაც ერთ-ერთ საბრძოლო ელემენტს წარმოადგენდა, სალოდეების გარდა არის სათოფეებიც,კოშკი მთლიანად რიყის ქვითაა ნაშენი, აგური მხოლოდ წისქვილად გადაკეთების დროსაა ნახმარი. კოშკი იგი განეკუთვნება მეჩვიდმეტე საუკუნეს.“ [პარმენ ზაქარაია გვ156,157,158]კისის ხევი ძველ საისტორიო წყაროებში მოხსენიებულია იერუსალიმის - "ქრისტეს საფლავის მიწად", რაც მიგვანიშნებს, რომ სოფელი განსაკუთრებულად გამოირჩეოდა რელიგიური თვალსაზრისით და შესაბამისად მრავლად იქმნებოდა სასულირო ცხოვრებაც და შესაბამისად ქრისტიანულიწმინდეებიც

სოფელ კისისხევის შესახებ გარკვეულ ცნობებს გვაწვდის პერიოდული პრესა: რუბრიკით„პროვინციის ცხოვრების შესახებ“ საიდანაც სჩანს, რომ:სოფელ კისისხევი ნაყმელ გლეხკაცთა გარდა ცხოვრობდნენ სამონასტრო გლეხებიც,რომელთა რიცხვიც ითვლებოდა 30 კომლამდე,მათ მიცემული ქონდათ მიწის ნაძელები და თითონ ამუშავებენ წლიდან წლამდე „მოყვანილი (ღვინის) მოსავლის ნახუთალი იერუსალიმის წმინდა მაცხოვრის საფლავის მონასტრის ბერებს ეკუთვნოდათ“ როგორც მასალებიდან 1905 წელს მოუსავლიანობის გამო ვერმიუწვდიათ უკმაყოფილება და გულისწყრომა მოჰყოლია. გლეხებს სამარტლიანად გამოუტკევაატ უკმაყოფილება .თუ ვენახები მონასტერს ეკუთვნის

ხარჯიც იმან გადაიხადოს:თუ ხარჯს ჩვენ გადავიხდით, როგორც მესაკუთრე მოსავლის ნაწილს ნუ მოგვთხოვსო.” [გაზეთი ისარი 1907 წელი №52] ასე რომ „კისისხევის ყმა-მამულის ერთი ნაწილი, იმთავითვე, იერუსალიმის ქართველთა ჯვრის მონასტერისთვის ყოფილა შეწირული. ამ მამულებს „ქრისტეს საფლავის მიწებს“, ხოლო მათზე მოსახლე გლეხებს „ქრისტეს საფლავის ყმებს“ უწოდებდნენ. ასეთ იყო ე ტერიტორია XVIII ს-ის მეორე ნახევარში.” [საქართველოს ისტორიის და კუტურის ძეგლთა აღწერილობა გვ. 252-253].

სოფელი კისისხევი საკმაოდ დაქსელილი იყო გზებით და ბილიკებით, აღებ - მიცემობაც საკმაოდ ყოფილა განვითარებული, მის ტერიტორიაზე დიდი საქარავნო გზის შესწავლას, ზეპირ გადმოცემებს და ტოპონიმებს კვლევა მიუძღვნა არქეოლოგმა გ. ლალიაშვილმა, იგი აღნიშნავს, რომ მდინარე თეთრანისა და მდინარე კისისხევის შორის არსებულ ადგილს „ნაქარავნალის“, სახელით მოიხსენიებენ ასევე ღვთისმშობლის ჭალასაც უწოდებენ. ესე იგი ესაა ტერიტორია სადაც გადიოდა დიდი საქარავნო გზა.

ტოპონიმი "ნაქარავნალი". რუკაზე ლოკალიზებულია მდ.კისისხევისა და თეთრანის ხევის შესართავის ზემოთ 1,5-2 კმ. დაშორებით, კისისხევის მარჯვენა ნაპირზე. ადგილი "ღვთისმშობლის ჭალა", იგივე "ნაქარავალი" მდებარეობს სოფ. კისისხევიდან სამხრეთ-დასავლეთით, 7 კმ. დაშორებით, მდ. კისისხევის მარჯვენა ნაპირზე. იგი წარმოადგენს მდინარისპირა, ტყით დაფარულ, დაცემულ ვაკეს, რომელსაც დაახლოვებით 2 კვადრატული კილომეტრი უკავია. აღმოსავლეთით მას "თეთრანის ხეობა" ესაზღვრება, დასავლეთით "ჭინჭრიანის ღელე", ჩრდილოეთით კისისხევის კალაპოტი, ხოლო სამხრეთით "თეთრანისა" დაკისისხევის ხეობების წყალგამყოფი. აღწერილ ვაკეზე დასტურდება კომპლექსი, რომელსაც დღეისათვის ადგილობრივ მოსახლეობაში დამკვიდრებული ამ ადგილის აღმნიშვნელი ტერმინის მიხედვით "ღვთისმშობლის ჭალის" კომპლექსს უწოდება. "ღვთისმშობლის ჭალის" კომპლექსი მდებარეობს აღწერილი ვაკის ("ღვთისმშობლის ჭალა", იგივე "ნაქარავალი") ჩრდილო-დასავლეთ განაპირას, ტყეში, მდ.კისისხევიდან პირდაპირი ხაზით 500 მ-ში. კომპლექსში შედის: 1. ტაძარი, 2. სასახლე, 3. მარანი. ტაძარი სამნავიანი ბაზილიკა V-VI ს., სასახლე- (სასახლეს უწოდებენ მისი მასშტაბურობის გამო) მარანი კი სახელწოდებაც მიაჩნის აღმოჩენილი ქვევრების გამო) მდებარეობს ეკლესიიდან სამხრეთ-დასავლეთით.

ტურიტული თვალსაზრისით საინტერესოა კიდევ ერთი დღემდე ნაკლებად ცნობილი ძეგლი, მას ადგილობრივი მოსახლეობა "წმინდანინოს" ან "წმინდანინოს" უწოდებს. არსებობს ვერსია ქართველთა განმანათლებლის კისისხევის ხეობაში მისიონერული მოღვაწეობის შესახებ. წმინდა ნინოს სახელობის ტაძარი მდებარეობს "ღვთისმშობლის ჭალის" ბაზილიკიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთითაა, გზა დაზიანებულია და გავლა მხოლოდ ფეხითაა შესაძლებელი [საქართველოს სიმველენი საიუბილეოკრებული]. დასახელებული ტაძარი არის ბაზილიკა, ტაძარი გვიან შუა საუკუნეებშია რესტავრირებული. კისისხევის ხეობა წარმოადგენდა საკომუნიკაციო მაგისტრალს. ხოლო "ღვთისმშობლის ჭალის" კომპლექსი. სავარაუდოა, რომ წარმოადგენდა შუალედურ პუნქტს გზაზე, რომელიც ამ ხეობაზე გადიოდა. ცნობილია, რომ შუა საუკუნეებში დღიური საქარავნო სავალი მანძილი დაახლოვებით 30 კილომეტრს უდრიდა. შუასაუკუნეთა გზებზე ყოველსადაც კილომეტრში იყო გასაჩერებელი ფუნდუკი - ქარვასლა, სადაც ქარავანი ჩერდებოდა და ღამეს ათევდა. პუნქტი შუასაუკუნეებში ერთგვარ გზაჯვარედინსა დაქარავნების გასაჩერებელ ადგილს წარმოადგენდა. ამ ხეობის გამავალი გზის მნიშვნელობაზე მოწმობს თელავის ისტორიულ მუზეუმში დაცული კისისხევის მიდამოებიდან მოპოვებული არქეოლოგიური მასალა. ადატურებს. რომ კისისხევის ხეობაზე, გამავალი გზის საშუალებით, იგი ჩართული იყო საერთაშორისო ვაჭრობაში. თელავის ისტორიულ მუზეუმში ინახება თიხის სარკოფაგი და სხვადასხვა სახის სამარხეული ინვენტარი (ბროწეულის თავიანი საკინძი, რკინის ფიბულები, ბრინჯაოს სამაჯურები, ბეჭდები). კისისხევის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი. 2012 წელს კისისხევის ხეობასთან, სოფელ ბუშეტში აღმოჩნდა სასანურ-არაბული მონეტების განძი, რომელიც ორასამდე მონეტას ითვლის- აღნიშნული ადასტურებს, რომ ეს ტერიტორია განსაკუთრებულ სტრატეგიულ სავაჭრო - ეკონომიკურ ფუნქციას ატარებდა.

კულტურულ - შემეცნებითი და რელიგიური თვალსაზრისით არანაკლებ საინტერესოა სოფლიდან მოშორებით არსებული კლდეში გამოკვეთილი გამოქვაბულები ეგრეთწოდებული „ქვაბები“ და მცირე სამლოცველო მართლმადიდებლური ქრისტიანული ტრადიციის ყველა წესის დაცვით გამოკვეთილი. მასთან მისვლა შესაძლებელია რიგის საყდრებიდან მიმავალი გზით და ასევე ხევით. გამოქვაბულები იყოფა სამ იარუსად. ქვაბებში გამოკვეთილია სათავსოები, პროდუქტის შესანახი ორმოები, საწოლები, გამოქვაბულთა ნაწილს მონასტრის კელიების ფუნქციური დატვირთვა უნდა ქონოდა. ქვაბების სიახლოვეს მოდის მრავალი საუკეთესო სასმელი წყარო, ქვაბულები მდინარე კისისხევის დასავლეთით კლდეშია განფენილი, ეს ადგილი განსაკუთრებით ჯანსაღი კლიმატით გამოირჩევა. ქვაბულთა კომპლექსი დაზიანებულია და საკმაოდ რთულია მისასვლელი გზაც.

კისისხევის ტყეში უხვადაა გაზნეული პატარ-პატარა ეკლესიები. ხალხი მათ „რიგის საყდრებს“ უწოდებს. რიგის საყდრებიდან ბილიკები გამოქვაბულებისაკენ ეშვება. საფიქრებელია, მტრების შემოსევისას სოფელი ამ გამოქვაბულებს აფარებდა თავს.

ამრიგად, ზემო აღნიშნული სოფელ კისისხევეში არსებული მრავალფეროვანი კულტურული მემკვიდრეობა შესაძლებლობას იძლევა, რომ დაიგეგმოს სხვადასხვა სახეობის, სირთულის და თემატიკის ტურისტული ტურები: კულტურული, შემეცნებითი, რელიგიური, ექსტრემალური და ა.შ უძველესი ეკლესია მონასტრების ტურიტულ მარშრუტებში ჩართვა დადებით ზეგავლენას მოახდენს, ტურისტული რესურსების პოპულარიზაციაზე.

ლიტერატურა და წყაროები:

1. ზაქარაია პარმენ (1962) „კახეთის საფორტიფიკაციო ნაგებობები“. თბილისი -
2. ზაქარაია პარმენ (1954) ქსნის მჭადის ჯვრის და მუხრანის ციხესიმაგრეები მუზეუმის მოამბე ტომი 18.
3. საქართველოს სიძველენი საიუბილეო კრებული 2012. 80., 15.. თბილისი გ. ჩუბინაშვილის სახ. ქართული ხელოვნების ისტორიისა და ძეგლთა დაცვის კვლევის ეროვნული ცენტრი.
4. საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა აღწერილობა, (2015) ტ. I-II, თბილისი
5. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია (1980) ტ. 5. თბილისი.
6. ყაუხჩიშვილის. სიმონ რედაქციით (1959) ქართლის ცხოვრება ტ. 2. თბილისი
7. შუბითიძე ვ. (2012) ქართული ციხე-სიმაგრეები და ეკლესია მონასტრები თბილისი
8. ჩუბინაშვილი გ. (1936). ქართული ხელოვნების ისტორია ტ. 1, თბილისი
9. გაზეთი ისარი 1907 № 52
10. <http://www.ambioni.ge/kozmanis-wm-giorgis-eklesas-zeglis-stats-i-mieniwa>

Village Kisiskhevi - the Best Resource for the Development of Cultural Tourism

Tamarashvili Tamar

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Abstract

Kakheti region is rich in abundance and diversity of tourist resources. The study and popularization of the tourism resources of each municipality is important for the cultural and economic development of both the region and each village. The article presents the multifaceted tourist opportunities in the territory of one of the ancient villages, Kisiskhevi, as a basis for tourism development. The unique cultural and religious objects in and around the village are analyzed, which make it possible to plan various tourist routes. Especially noteworthy is the "Ghvtismshoblis chalis" complex. The area "Nakaravnali" was an intermediate point on the road that passed through this valley. On the medieval roads, every thirty kilometers, there was a stop

for a caravan or caravanserai, where the caravan rested. The diverse cultural heritage of the village of Kisiskhevi provides an opportunity to plan tourist tours of different types, complexity and themes (cultural, cognitive, religious, extreme, etc). The involvement in the routes of the ancient churches and monasteries will have a positive impact on the promotion of tourist resources.

Keywords: tourism, Kisiskhevi, cultural heritage, prospects